

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.

Тетяна Богданівна СТЕЧИШИН

Тернопільський національний економічний університет,
кафедра банківського менеджменту та обліку, викладач,
магістр банківської справи

Вступ. Сьогодні в усьому світі прискореними темпами розвиваються інтеграційні процеси у сфері міждержавних відносин. Глобальна економічна інтеграція є найважливішим чинником, яка сприяє входженню країн у світове економічне співтовариство та багато в чому визначає подальший розвиток внутрішнього ринку країни. Значної реструктуризації зазнали й національні ринки банківського сектору більшості країн світу.

Серед наукових праць, у яких досліджуються проблеми розвитку національного банківського простору в умовах глобалізації необхідно виділити праці як зарубіжних авторів: Ханс-Ульріх Деринг, С.І. Долгов, ДЖ.Ф. Маршал, Жозет Перар, Рубенс Рипутро, Вільгельм Ханкель, так і вітчизняних: Б.В. Гунський, З.О. Луцишин, Ю.М. Пахомов, С.І. Соколенко. Проблемаам банківської системи в контексті глобальних економічних процесів значну увагу приділяли: І.С. Гуцал, А.А. Мещеряков, С.Я. Пруський [1-3]. Проте питання ролі глобалізації для вітчизняних банків, її наслідки для забезпечення стабільності, фінансової стійкості й надійності банківської системи України залишаються ще недостатньо дослідженими. Саме тому, необхідність своєчасного виявлення змін і розробка рішень щодо розвитку банківської системи України, які допомогли б ефективно використовувати переваги глобалізації світової економіки обумовлює актуальність даного дослідження для України.

Метою даної статті є дослідження впливу глобалізаційних процесів на сучасні тенденції розвитку банківської системи України. Для того, щоб досягнути заданої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Дати визначення теоретичної сутності глобалізації.

2. Визначити основні етапи розвитку банківської системи України та ступінь впливу глобалізації на кожному з етапів.
3. Виявити позитивні та негативні сторони впливу глобалізації на розвиток банківської системи України.
4. Дати пропозиції щодо перспектив розвитку банківських установ в контексті глобальних економічних процесів.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація (від французького *global* – загальний, *всесвітній*; від лат. *globus* – куля) – процес обміну товарами, послугами, капіталом, технологіями та робочою силою, що виходить за межі географічних кордонів певної держави і є причиною усунення відмінностей між національними ринками та їх інтеграції у ринок світовий [4, 118]. Для глобалізації характерне значне поширення транснаціональних корпорацій, міжнародна координація виробництва і збуту товарів, інтернаціоналізація банківських систем.

Глобалізація – явище для світової економіки не нове; воно давно перебувало в центрі уваги урядів, аналітиків, експертів розвинених країн. Глобалізація є основною тенденцією розвитку світового ринку наприкінці ХХ на початку ХХІ ст. Це поняття у 60-х роках запровадили в науку відомі теоретики Римського клубу Е.Ласло, Д.Медоуз, М.Масаревич, А.Печчеї та ін. Їх вважають засновниками концепції глобалізму, яка сьогодні перетворилась на мегатеорію. Особливо активізувався процес глобалізації у другій половині минулого століття, коли завдяки розвитку електроніки та інформаційно-комунікативних технологій відбулися справді революційні зміни у засобах виробництва, розширилися економічні зв'язки між країнами. Передвісником глобалізації було й те, що за часів централізованої економіки називали імперіалізмом, який марксистично вважали останньою стадією капіталізму. В недалекому минулому глобалізації протиставлялася ідея інтернаціоналізму, яка на практиці виродилася у спробу політичного, економічного й культурного гегемонізму однієї країни – СРСР [5, 50].

Термін „глобалізація” був запропонований Т.Левітом в 1983 році. На думку Левіта, глобалізація – це злиття ринків окремих товарів, які виробляються транснаціональними корпораціями [6, 18].

Сучасна світова економіка дедалі інтенсивніше глобалізується. Це всеохоплюючий процес, жодна країна не може уникнути його впливу на ті чи інші сфери суспільного життя. Новітню тенденцію розвитку людства досліджують різні наукові школи, проте єдиного визначення терміна „глобалізація” ще немає. Узагальнюючи відомі підходи, можна сказати, що глобалізація становить комплексне геополітичне, гео економічне і геокультурне явище, яке справляє потужний вплив на всі сторони життєдіяльності суспільства [7, 84].

Процеси глобалізації світової економіки не могли і не зможуть обминути ні Україну, ні її фінансово-банківську систему, особливо з огляду на відкритість вітчизняної економіки. Останнє означає, що більшість позитивних і негативних явищ зовнішнього світу буде «імпортуватися» в нашу країну з відповідними наслідками. Відтак, адекватною має бути і економічна політика, спрямована на мінімізацію втрат і максимізацію вигоди від нашої участі в світовому процесі поділу праці. Вітчизняна банківська система однією з перших переживає процес прискорення інтеграції шляхом розширення присутності в ній іноземного капіталу. І що швидше держава визначить та почне обстоювати національні інтереси в цьому процесі, то кориснішими і менш болючими будуть його наслідки.

Глобалізація банківської діяльності – розширення діяльності банку за межі країни, в якій він заснований, поширення його операцій на закордонних клієнтів [4, 118]. На сьогоднішній день процеси глобалізації в банківському секторі проявляються через проникнення іноземного капіталу в нашу державу. Тому розподіл розвитку банківської системи на етапи та становлення банків за участю іноземного капіталу на кожному із них дасть нам можливість в динаміці визначити позитивні та негативні сторони цього процесу. Законодавчо забезпечення функціонування банківської системи України було здійснене з прийняттям в 1991 році Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Умовно можна виділити наступні етапи створення та розвитку національної банківської системи [8, 23-24].

Перший етап (1991-1992 роки). НБУ починає перереєстрацію комерційних банків, які були зареєстровані Держбанком СРСР. Акціонуються державні банки, а вірніше приватизуються персоналом банків і основними клієнтами. Відбувається процес перетворення державних спеціалізованих банків в комерційні. Процес приватизації державного майна швидко і без застережень проходить в банківській сфері. На даному етапі не існує жодного зареєстрованого банку за участю іноземного капіталу. Це свідчить про те, що Україна ще не відчуває впливу глобалізаційних процесів на економіку.

Другий етап (1992-1993 роки) – розвиток банківської системи України на етапі становлення економічного і політичного суверенітету. З'являються банки «нової хвилі» - «Аваль», «Інко», «Відродження», «Транс банк», «Приватбанк». У цей же період починається масове створення дрібних банків, які при невеликих капіталах заробляли гроші на інфляційних процесах. Кінець 1992 р. – 133 банки, 1993 р. – 211, на кінець 1995 р. – 230 банків. Іноземних банків також ще не зареєстровано.

Третій етап (1994-1996 роки) – розвиток банківської системи на першому етапі реалізації курсу економічних реформ монетарними методами. Припинилися інфляційні процеси і запроваджена система регулювання діяльності банків (1994 р. – ліквідовано 11 банків, 1995 р. – 20 банків, 1996 р. – 45 банків [9, 179]). Водночас немає єдиної концепції становлення і розвитку банківської системи. Стабілізація економіки викликає значний інтерес іноземних інвесторів у економіку країни. Активного вираження набувають процеси глобалізації. У цей період зареєстровано 14 представництв іноземних банків та банків за участю іноземного капіталу [9].

Четвертий етап (1996-2000 роки). Відбувається стабілізація банківської системи, посилення контролю і запровадження національної валюти гривні. В рамках даного періоду слід окремо виділити період до і після кризи 1998 року, пов'язані з дефолтом в Росії. Наслідки цієї кризи для банківської системи України

порівнюються з повномасштабною реформою грошової і кредитної системи. За одними оцінками криза привела до девальвації гривні на 38%. Даний етап характеризується потужною експансією іноземного капіталу. Кількість банків за участю іноземного капіталу зросла у 2,2 рази і на кінець 2000 року було зареєстровано 31 банк за участю іноземного капіталу, в т.ч. зі 100% іноземним капіталом 7, із 195 зареєстрованих [9, 180].

П'ятий етап (2000-2005 роки). Це був період управлінських, технічних і кадрових удосконалень, реорганізації банків, посилення контролю за їх діяльністю, підвищення стабільності та конкурентоспроможності банківської системи. НБУ створює обов'язкові резерви по активних операціях банків. За період з 2000 по 2005 рік з державного реєстру було виключено 32 банки, створено 24. За цей період кількість активних операцій банків зросла у 5,2 рази, капіталу – в 4,1 рази, внесків населення – у 5 разів. При цьому показники зростання банківської системи у декілька разів перевищують такі якісні характеристики, як рівень капіталізації, рентабельність, фінансова стійкість. На кінець даного періоду існує 23 банки за участю іноземного капіталу, 9 з яких зі 100% іноземним капіталом. Значний вплив на провадження інтеграційних процесів відіграє політична ситуація в країні.

Шостий етап (2005 рік і до сьогодні) – етап удосконалень і реорганізації банків України. Сьогодні відбувається поступове заміщення місцевих банків іноземними фінансово-кредитними інститутами. На 1 жовтня 2006 року серед дванадцяти найбільших банків чотири банки контролювалися іноземними фінансовими групами (Аваль, Укрсоцбанк, Укрсиббанк, Райфайзенбанк-Україна). На черзі ще кілька банків першої та другої груп. Можливо, в найближчому майбутньому постане питання обмеження присутності іноземного капіталу в банківській системі України заради збереження українських банків. На 1 січня 2006 року частка іноземного капіталу в банківській системі України оцінюється на рівні 22% [10, 13], а на кінець 2006 року частка статутного капіталу банків за участю іноземного капіталу складає 38%. Немає сумніву, що цей показник буде і надалі зростати. Такий висновок можна зробити, спираючись на два чинники: по-

перше, досвід сусідів, зокрема Польщі, доводить, що частка іноземного капіталу в країнах Східної Європи досягла 70%; по-друге, постійні заяви закордонних інвесторів про купівлю банків вказують на сталу тенденцію. Однак ризик полягає в тому, що українська банківська система може повторити помилку Естонії, в якій фактично не залишилось ні одного великого банку з національним капіталом. Хоча, якщо вдасться належним чином регулювати й контролювати потік зарубіжного капіталу, то структура банківської системи поліпшиться.

Можливі позитивні наслідки впливу процесів глобалізації на банківську систему України:

- 1) розвиток фінансових інновацій, що підвищить якість обслуговування клієнтів;
- 2) зниження вартості стандартизованих банківських продуктів, що є результатом як підвищення продуктивності праці, так і зростання конкуренції;
- 3) зменшення рівня витрат у банківській системі завдяки економії від масштабу;
- 4) розвиток інфраструктури фінансового ринку (підвищення прозорості, запровадження високих стандартів діяльності, вільний обмін управлінською інформацією);
- 5) розширення кооперації на фінансовому ринку;
- 6) прямого використання сучасних банківських технологій та досвіду банківського менеджменту, імпорту високих стандартів менеджменту, продуктивності та контролю за ризиками;
- 7) поліпшення інвестиційного клімату та зростання інвестицій у нефінансовий сектор.

Доцільність подальшого зростання присутності іноземного капіталу у банківській системі країни зумовлена об'єктивними потребами:

- подальшої монетизації економіки та абсорбування додаткової грошової маси банківською системою. (За збереження існуючих тенденцій, грошова маса за 2006—2010 роки може зрости більш як уп'ятеро, тоді як регулятивний капітал банків — лише у 2,5 разу, внаслідок чого рівень достатності капіталу

скоротиться вдвічі — до 7,4%, що набагато менше нормативу. Це призведе до критичного зростання загального кредитного ризику в економіці);

- підвищення рівня кредитування економіки як передумови необхідних структурних зрушень (нині цей рівень в Україні становить приблизно 30% ВВП, тоді як в Естонії — 55%, Литві та Словенії — 44, Угорщині — 42%);
- залучення іноземних інвестицій та доведення їх рівня на душу населення до показника сусідніх східноєвропейських країн (нині на душу населення в Україні припадає не більше 180 дол. США іноземних інвестицій, тоді як у Чехії — понад 3 тис. дол., Естонії — 2,6 тис., Угорщині — 2,4 тис., Словаччині — 1,8 тис., Польщі — 1,2 тис.);

Можливі негативні наслідки:

- 1) українські банки можуть не витримати конкуренції, оскільки прихід великих іноземних банків на ринки, що розвиваються, як правило, призводять до зниження прибутковості банківської діяльності. Тому вітчизняні банки можуть залишити ринок унаслідок поглинання або банкрутства;
- 2) підвищення частки проблемних кредитів у портфелях тих вітчизняних банків, які не в змозі конкурувати з іноземними банками, у зв'язку з чим, аби зберегти частку ринку, вони приділятимуть менше уваги ризикованості позичальника;
- 3) встановлення контролю іноземними банками над деякими секторами економіки.

Важливо, що залучення іноземного капіталу сприятиме зменшенню корупції, легалізації заробітної плати та відповідному збільшенню соціальних відрахувань, підвищенню стандартів гарантування вкладів.

Проте для розширення присутності банків з іноземним капіталом і підвищення привабливості національного ринку банківських послуг існують певні умови. Це стабільність національної грошової одиниці, сучасна система державних регулятивних інститутів, збалансоване законодавче забезпечення іноземних інвестицій та банківської діяльності; розвинений ринок банківських

послуг, наявність сучасної банківської інфраструктури та кваліфікованого персоналу.

Водночас залучення іноземного капіталу несе й серйозні проблеми не лише для банківської системи, а й для вітчизняної економіки (передусім її галузевої структури) та економічної безпеки держави в цілому. Серед цих проблем і загроз виділимо найбільш небезпечні [11].

1. Структурні ризики «залежного розвитку» та загострення через це всього комплексу економічних, соціальних та політичних проблем. Формальні і неформальні критерії та цілі діяльності банків з іноземним капіталом не обов'язково збігаються з національними цілями соціально-економічного розвитку. Структурна відсталість та інституційна слабкість економіки України робить можливість такого деформованого розвитку досить реальною.

2. Загроза «обвальної» глобалізації національної господарської системи та втрати економічного суверенітету. В умовах зростання глобальної нестабільності та конфліктності з непередбачуваними наслідками це вкрай небажаний сценарій, і сьогодні навіть високорозвинені країни здійснюють політику убезпечення від його можливих негативних наслідків вищевказаного.

3. Загрози для економічної безпеки країни через можливий неконтрольований вплив капіталу та фінансових ресурсів. Початковий приплив іноземного капіталу у вигляді відкриття філій та особливо — придбання нерезидентами частки або всього статутного капіталу вітчизняних банків з часом може призвести до серйозного впливу ресурсів з країни та виведення за кордон отримуваних доходів.

Висновки. Присутність банків з іноземним капіталом у банківській системі України відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку. Водночас існують досить серйозні фінансові та економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності

банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим впливом фінансових ресурсів. Тому вирішення питання про форми та масштаби розширення присутності іноземного банківського капіталу на ринку банківських послуг повинно бути підпорядковане стратегічним цілям соціально-економічного розвитку, підвищення національної конкурентоспроможності, економічної безпеки, зміцнення грошово-кредитної системи України.

Основні напрямки оптимізації допуску іноземного банківського капіталу мають знайти системне вирішення під час розробки та реалізації національної стратегії розвитку банківської системи. Однак заходи, що лежать, так би мовити, на поверхні, можна сформулювати у вигляді певних рекомендацій.

По-перше, збільшення частки іноземного банківського капіталу у банківській системі має відбуватися поступово — відповідно до створення сприятливих внутрішніх умов розвитку банківського сектора та підвищення конкурентоспроможності національного банківського капіталу. Допуск філій зарубіжних банків мусить здійснюватися не раніше, ніж через п'ять років після вступу до СОТ, з можливістю подальшого уточнення та диференціації цієї норми для окремих видів діяльності.

По-друге, не забувати про зміцнення та подальший розвиток сегмента банків з державним капіталом, які спеціалізуються на забезпеченні стратегічних соціальних, структурних та зовнішньоекономічних завдань економічного зростання (Ощадбанк, Ексімбанк, Банк реконструкції та розвитку).

По-третє, слід запровадити нормативно-організаційну селекцію та моніторинг доступу іноземного банківського капіталу на основі національних пріоритетів розвитку; запровадити заборону на доступ банків з офшорних зон.

По-четверте, чітко внормувати продаж банків з національним капіталом зарубіжним власникам.

Реалізація таких заходів дасть змогу нейтралізувати або принаймні мінімізувати негативні наслідки збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі України, а також сповна скористатися перевагами такої

присутності для подальшої розбудови національної економіки, зміцнення грошово-кредитного ринку та загалом фінансової системи.

Література

1. Гуцал І.С. Глобалізація та шляхи розвитку вітчизняної банківської системи // Світ фінансів. – 2004. – №1. – С.90-97.
2. Мещеряков А.А. Організаційно-технологічні аспекти підвищення ефективності функціонування комерційного банку: Монографія. – К.: Наук. світ, 2006. – 347с.
3. Пруський С.Я. Реструктуризація банків як об'єктивна необхідність в умовах глобалізації економіки // Світ фінансів. – 2005. – №3-4. – С.207-214.
4. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 714с.
5. Полозенко Д. Фінансова глобалізація та інвестиційний процес // Вісник НБУ. – 2002. – №11. – С.50-52.
6. Тігіпко С.Л. Інтеграційний розвиток економіки України в умовах глобалізації світових товарних і фінансових ринків // Вісник УАБС НБУ. – 2004. – №2(17).
7. Зянько В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив // Економіка України. – 2006. – №2. – С.84-89.
8. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч.посіб. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 311с. – (Вища освіта ХХІ століття).
9. Бюлетень Національного банку України. – 2007. – №2.
10. Міщенко В., Набок Р. Іноземний капітал у банківській системі країн Центральної та Східної Європи. Уроки для України // Банківська справа. – 2006. – №5-6. – С.3-14.
11. Геєць В. Іноземний капітал у банківській системі України // Дзеркало тижня. – 2006. – №26(605). – 8-14 липня.